

Civilization Boundaries
Цивилизационни граници

КИТАЙСКАТА ПОЛИТИКА НА ФРАНЦИЯ ПРЕЗ СТУДЕНАТА ВОЙНА

Ирина Григорова

Институт за исторически изследвания – БАН

Резюме. Изследването стъпва върху научни публикации, първични архивни документи, мемоарна литература и устна история, за да установи доколко специални отношения, които подчертава и президентът Си Цзинпин по време на разговора си с Еманюел Макрон през март 2019 г., изграждат помежду си Франция и КНР през Студената война. Двете страни споделят общи политически интереси, които действително ги сближават – и Париж, и Пекин са против блоковото разделение и вътрешноблоковото подчинение спрямо двата хегемона. Но в практическо изражение – обменът в търговията и културата – не са постигнати впечатляващи резултати. Китай обаче никога не забравя, че Франция е първата западна държава, която признава КНР (1964) въпреки американската политика на изолация.

Ключови думи: Студена война; френско-китайски отношения; външна политика; национални интереси

Френско-китайските отношения в годините на Студената война са незаслужено пренебрегнати в българската историография, а фокусирането върху тях може да се обоснове с няколко аргумента. От една страна, наративът за поведението на Франция в миналото би обогатил проследяването на изграждането на общностната политика към Китай на Европейския съюз, чиято членка понастоящем е и България. От друга страна, извеждането на процеса на вземане на решения в Париж в контекста на националните геополитически и стратегически интереси е ключ към възприемането на тогавашните реалии на взаимозависимости, антагонизми, конюнктурни или императивни съюзи, на търсенето на собствения път и на различния подход. Не на последно място, темата е изключително чувствителна за китайците, те и до днес отдават голямо значение на отношението на Франция към КНР в посочения период съгласно тяхната народна мъдрост „Не забравяй старите си приятели“⁽¹⁾.

Франция не успява да се наложи в Китай, както Великобритания прокарва имперското си присъствие през XIX в., което бележи мисленето на родените в края на същия век (Мао Дзедун⁽²⁾) и в началото на следващия (Дън

Сяопин³⁾) съвременни политици. Макар да ползва средствата на културната дипломация – още през 1687 г. крал Луи XIV изпраща четирима йезуитски мисионери (математици и астрономи), а в по-ново време, през 1903 – 1952 г., в Шанхай функционира привидно автономен йезуитски университет, но в действителност подкрепян от френското Министерство на външните работи и финансиран от държавата – Париж не постига осезаема тежест. Но редица изтъкнати личности, като Джоу Енлай, Чън Ий⁴⁾ и Дън Сяопин, през 20-те години на XX в. учат във Франция, където наблюдават политическите борби, уличните протести и организират първите китайски радикални студентски организации. Германците съперничат на французите в духовното си влияние и оформянето на социално-политическите възгледи на по-сетнешните китайски лидери – Мао например е последовател на идеите не само на Маркс и Енгелс, но също на Кант, Хегел и Ернст Хекел (Hughes, 2007: 2 – 3; Pieragastini, 2017; Albers, 2016: 13 – 15, 17).

С края на Втората световна война управляващите в Париж съобразяват, че им предстои да се изправят пред американска и британска конкуренция в Азия, затова трябва да предприемат бързи стъпки за осигуряване на френските интереси в региона. През пролетта на 1946 г. е възстановена икономическата служба в Индокитай (по това време все още френска колония) и малко след това е изпратен френски търговски служител в Шанхай, а през есента с.г. – и в Кантон (Badel, 2010: 180 – 181). По-чувствителното съживяване на отношенията е затруднено от гражданската война, която приключва с изтласкването от комунистическите сили, водени от Мао Дзедун, на националистическото правителство, председателствано от Чан Кайши, в Тайван и обявяването на 1 октомври 1949 г. на нова държава – Китайската народна република. Още през август, когато се вижда напредването на комунистите, Франция, която е в дилема каква позиция да заеме спрямо очертаващата се нова власт, извиква посланика си за консултации, а първият съветник става временно изпълняващ длъжността шарже д'афер – първоначално в Кантон, впоследствие от есента на 1949 г. в Хонконг (т.е. извън контролираните от КНР територии) (Robin, 2013: 150).

Френските представители в Китай призовават Париж да признае установилото се управление, за да могат да бъдат защитени френските интереси в страната, а и за да се предотврати прехвърлянето на комунизъм в Индокитай. Външният министър Робер Шуман обаче отчита необходимостта от американска помощ за войната в Индокитай, а Вашингтон, който е изпълнен със силен антикомунизъм, не би приел положително едно такова признаване. Освен това, изтъквайки паралели, френското Министерство на външните работи посочва, че нормализирането на отношенията с новите режими в Източна Европа не е предотвратило прогонването на френски граждани и национализирането на френско имущество (Gao, 2015: 21 – 46). Лондон, напротив,

разполага със свобода на действие и с цел да осигури търговските си интереси, както и за да осуети комунистическа атака срещу Хонконг (последната британска колония), с чиято бизнес общност поддържа интензивни връзки, през януари 1950 г. признава Китай (но не се разграничава от Тайван, поради което отношенията им остават полуофициални, на ниво шарже д'афер). (Albers, 2016: 19). Северните страни (Швеция, Дания, Финландия и Норвегия), които традиционно следват британската политика, предприемат същата стъпка (Brødsgaard & Rowinski, 2001: 199 – 200).

Поради липсата на официални дипломатически отношения между Франция и Китай връзките между двете държави все повече отслабват. Но през февруари 1950 г. в Париж пристига запитване за доставки на брашно и ориз, които очевидно Пекин не може да си набави от своя съюзник СССР заради продоволствената криза там (Werth, 2000: 300 – 301). Френските ръководни среди стигат до заключението, че Мао Дзедун е реалист и не смесва въпроса за признаването на Китай със стокообмена. Франция му продава и стоманени релси във връзка с възстановяването на китайските железници (Gao, 2015: 72 – 74). Прозрението на Париж води до непосредствено възползване от благоприятната възможност за активизиране на търговските отношения, които, в тесен смисъл, обслужват икономическите интереси на Франция, а в по-широк план – представляват контакти, улесняващи по-нататъшното развитие на двустранните връзки.

Междувременно Мао се обявява на страната на СССР в противопоставянето Изток – Запад. Той пребивава в Москва в продължение на два месеца, от средата на декември 1949 г. до средата на февруари 1950 г., провежда множество разговори със Сталин по политически, идеологически и военнотрагически въпроси, двамата установяват сърдечни взаимоотношения и подписват съюзнически договор. Съветският лидер е изпълнен със задоволство от победата на комунистическите сили в Китай, отнася се към Мао като към равностоен партньор и се съгласува с него по разпределение на ангажиментите в комунистическото движение – Сталин по отношение на Запада, а Мао – в Азия. По време на престоя на китайския лидер в Съветския съюз пристига севернокорейският ръководител Ким Ир Сен с предложение трите страни да положат общи усилия за обединението на Северна и Южна Корея. Сталин смята, че Вашингтон няма да се намеси, както в случая с гражданската война в Китай, комунизмът ще спечели нов терен в Азия, а при това положение Япония, на която предстои да подпише мирен договор със САЩ, няма да желае да се обвърже с американците. Той започва да изпраща военни провизии, а през юни 1950 г. силите на комунистическия корейски лидер навлизат в южната част – бивша американска окупационна зона и в сферата на влияние на САЩ. Но Вашингтон предприема интервенция и втвърдява политиката си в Азия, като също ревизира решението си за дистанциране от войната в Индо-

китай. На свой ред, в Пекин са разтревожени, че след Корея САЩ могат да продължат към Китай, и през октомври 1950 г. също се включват в конфликта в подкрепа на Ким Ир Сен (Soutou, 2011: 326 – 329, 332 – 337).

Западноевропейските съюзници, вкл. призналите нов Китай, се солидаризират с Вашингтон. Войната в Корея предизвиква силно сплотяване на атлантическите сили (Soutou, 2011: 364 – 365). През декември 1950 г. САЩ, Великобритания и Франция обявяват пълно ембарго върху търговията с Китай. През септември 1952 г. в рамките на Координационния комитет за контрол на износа (КОКОМ) е създаден специален Китайски комитет (CHINCOM), който изработва забранителни износни списъци, по-строги от тези за държавите от съветския блок. За хладното отношение на Париж спрямо Пекин Франция има и свои съображения от национален интерес – известно е, че Мао подкрепя и подпомага комунистическата съпротива в Индокитай в лицето на Хо Ши Мин (Badel, 2010: 292, 295 – 296; Gao, 2015: 76; Robin, 2013: 157; Soutou, 2011: 328 – 329).

Но френските делови среди преследват свои цели, търсейки пазари за търговска експанзия. По всичко изглежда, че Китай е склонен към разширяване на стокообмена, вероятно защото съветската техническа и материална помощ е недостатъчна, след като V съветски петгодишен план (1951 – 1955) насочва икономиката към още по-ускорена индустриализация, най-вече на тежката промишленост и военнопромишления комплекс (Werth, 2000: 305; Soutou, 2011: 367, 377 – 378). През пролетта на 1953 г. Жан-Батист Думенг – президент на фирма „Интерагра“, комунист, установява контакт с представител на „Чай-на импорт енд експорт корпорейшън“ в Берлин и двамата сключват търговски договор на стойност 4 млрд. франка. Съгласно текста се предвижда Китай да внася металургични и фармацевтични продукти, а „Интерагра“ и още няколко комунистически фирми да изкупуват коприна, чай, масла и др. Централната администрация предупреждава Думенг извън металите и лекарствата да не изнася стратегически стоки (Badel, 2010: 296; Gao, 2015: 79).

През март 1953 г. китайският Комитет за развитие на международната търговия открива свой клон в Източен Берлин, а неговият директор Лу Сючан прави изявление, в което предава желанието на Пекин за развитие не само на икономическите, но и на политическите отношения между двете страни. Френското правителство не отговаря, но с негласното му одобрение председателят на френския Комитет за развитие на международната търговия Бернар дьо Пла отговаря положително на отправената му покана да посети Китай. Правителството е резервирано, но същевременно се опасява, че комунистическите фирми ще монополизират търговията с азиатската държава. В крайна сметка, в състава на делегацията влизат предимно представители на комунистически фирми, тъй като френският Патронат призовава компаниите да откажат участие предвид войната в Индокитай и сложната ситуация в Азия.

Посещението на френската делегация (20 май – 20 юни 1953 г.) приключва с подписването на договор за доставка на метали, металургични, химически и фармацевтични продукти срещу изкупуване на селскостопански стоки. Реакцията на Вашингтон е яростна: САЩ настояват антибиотиците да отпаднат, и намаляват лекарствените провизии за Франция, за да окажат натиск; през юли 1953 г. добавят към китайския ембаргов списък на КОКОМ всички продукти от желязо и стомана. Така от всичко договорено от Бернар дьо Пла Франция изпълнява едва 5 % (Badel, 2010: 297; Gao, 2015: 82 – 85).

Смъртта на Сталин (март 1953 г.) отключва преговорите, които са в застой от 1951 г., и е постигнато примирие през юли 1953 г., а през следващата 1954 г. на конференция в Женева е окончателно урегулирана ситуацията в Корея (остава границата по 38-ия паралел) (Soutou, 2011: 416). На дневен ред пред Пекин отново се изправя въпросът за международното признаване на КНР. В това отношение китайската дипломация установява две линии на предпазливо ухажване. Първата е на ниво лични контакти на местни интелектуалци с техни западни колеги, грижливо проверявани за техните убеждения и които трябва да бъдат заплениени от развитието на нов Китай, а след завръщането си да дадат израз на своето възхищение. Подобни посещения се възприемат като пробив в американската политика на изолиране на КНР, а последвалите публикации на гостувалите ще могат да обслужват пропагандата и в Китай, и на Запад. Така във връзка с двумесечния престой на левите Симон дьо Бовоар и Жан-Пол Сартр през 1955 г. френската писателка споделя, че знае, че от нея се очаква след завръщането си да напише книга⁵), затова при представянето на заводи, инфраструктура, социално-битови условия и др. тя си води подробни записки, които достигат обем от 501 стр. (Brady, 2003: 94 – 95).

Втората линия на китайската външна политика е внимателното сондиране на управляващите кръгове за подобряване на двустранните отношения. Например още през 1954 г. представител на китайската дипломатическа мисия в Берн се среща с френския посланик в швейцарската столица и му предава желанието на китайското ръководство за развитие на отношенията с Франция. Предвид американската позиция за Тайван като легитимен представител на китайския народ Париж се опасява от евентуална реакция на САЩ и дава да се разбере, че за момента активизиране на политическите връзки с Пекин би било прибързано, доколкото се съобразява с позицията на съюзниците си, но гледа положително на развитието на търговските и културните отношения. Все пак, за да не загуби изцяло политическите перспективи, Франция прави красноречиво внушение, като през септември 1955 г. изпраща на посещение в Китай четирима сенатори, а през октомври с.г. – парламентарна делегация, приети от премиера, тогава и външен министър (1949 – 1958), Джоу Енлай (Gao, 2015: 115 – 130).

Официално двете мисии са с икономически характер. И Франция, и Китай са заинтересовани от увеличаване на стокообмена. В Пекин са убедени, по ду-

мите на министъра на външната търговия Йе Дзъджуан от 1955 г., че „износът обслужва вноса, а вносът – социалистическата индустриализация на страната“ (Lardy, 1992: 16). Предприемачите във Франция търсят отваряне към нови пазари, а в средата на 50-те г. правителството ангажира търговията като средство за поддържане на неофициална форма на дипломатически канал с Китай (Romano, 2017). Общият интерес на френските политически и бизнес среди води до съставянето през февруари 1956 г. на делегация от представители на електро- и електротехническата, телеграфната, автомобилната, текстилната и др. промишленост (Badel, 2010: 299).

Делегацията е водена от Анри Рошро – сенатор, съветник на президента по икономическите въпроси. Рошро е приет от Джоу Енлай, а по време на посещението са сключени договори на стойност 8 млрд. франка. Сенаторът е натоварен, освен със задачата да проучи възможностите за увеличаване на стокообмена, да сондира китайското ръководство относно евентуалното откриване на постоянно френско търговско представителство в Пекин. Китайските власти отказват с аргумента, че на първо място, трябва да се урегулират дипломатическите отношения и едва след това може да се разглежда това искане. Париж обмисля втора мисия на Рошро през есента с.г., като бъдат разширени неговите правомощия да разговаря по политически въпроси. Но планираното посещение е отложено заради Суецката криза и позицията на Китай в защита на Египет (Gao, 2015: 134 – 137).

Премиерът Едгар Фор (февруари 1955 – януари 1956 г.) обмисля сериозно сложната ситуация в желанието си Франция да се сближи с Китай, без този акт да изглежда като открито противопоставяне на САЩ, но краткият му мандат не му позволява да намери решение. Единственият пробив в тази насока е откриването на френска пресслужба в Пекин и на китайска – в Париж⁶). Жестовите му не остават незабелязани от китайското ръководство, което след отшумяването на Суецката криза го кани, със съпругата му, на частно посещение в КНР. Бившият премиер пристига през май 1957 г., гостува около 6 седмици, през които разглежда редица региони на страната, провежда множество срещи и разговори с Джоу Енлай и други правителствени представители, приет е и от Мао Дзедун. След завръщането си Едгар Фор издава книга⁷), в която защитава идеята Франция да признае Китай, и която той подарява на своя близък съмишленик ген. Шарл дьо Гол⁸), а тези събития стават причината в бъдеще той да изиграе ключова роля в развитието на френско-китайските отношения.

Междувременно западноевропейските съюзници на САЩ все повече негодуват от строгите американски санкции (CHINCOM). На 7 май 1957 г. Франция внася в Китайския комитет предложение за приравняване на списъка към този на КОКОМ за източноевропейските страни⁹), а на 25 май с.г. Великобритания обявява, че е взела едностранно решение отсега нататък в търговията

си с КНР да се придържа към по-смекчения списък спрямо СССР и Източна Европа (либерализиран през август 1954 г.). Във Вашингтон се развихрят спорове. Една част от политиците подкрепят позицията на държавния секретар Джон Фостър Дълес за неотслабващ натиск върху Китай, който ще бъде принуден постоянно да иска помощ от СССР, така отслабвайки Москва и довеждайки до изостряне на отношенията им (Soutou, 2011: 419). Президентът Айзенхауер, напротив, смята, че ембаргото повече тласка Китай към Съветския съюз и ги сплотява, но се въздържа от намеса. В крайна сметка, официална реакция на британското изявление няма, защото Вашингтон се опасява от влошаване на съюзническите отношения. Съединените щати се опитват да окажат натиск върху Лондон, като формулират алтернативни предложения и търсят подкрепа от останалите държави в Китайския комитет (пред френския посланик във Вашингтон се подчертава, че САЩ се чувстват спрямо Китай така, както Франция по отношение на Египет), но остава в малцинство¹⁰). Прецедентът веднага е използван от не по-малко заинтересованите Германия, Франция и Япония (Huang, 2001), последвани по-късно и от други държави, което довежда до разпускането, в края на 1957 г., на Китайския комитет в КОКОМ. На 20 юни 1957 г. френското правителство публикува постановление за износителите, в което са отразени новите условия, т.е. приравняването на търговията с Китай към тази със съветския блок, като предупреждава да се следи за строгото прилагане на ограниченията на КОКОМ (Badel, 2010: 299). По-проницателните предприемачи обаче намират пролука – така например от 1958 г. автомобилната компания „Берлие“ изнася камиони за КНР чрез филиала си в Мароко (където има завод за сглобяване), който е регистриран като мароканско дружество и не попада под запрещенията, предназначени за западноевропейския износ (Robin, 2011: 44, 50).

Очертават се по-добри перспективи пред търговията, която е ръководена също от политически подбуди. А след посещението на Едгар Фор Пекин е по-благоприятен и най-сетне дава съгласие да приеме втора мисия на Анри Рошро, осъществена през август 1957 г. Но тъй като официален Париж е затруднен да реши каква линия на поведение да поеме в политическите отношения с Китай („за“ и „против“ предвид външните фактори и националните интереси), на Рошро не са дадени инструкции в тази сфера и той разговаря само по търговски и технически въпроси. В тях се очертава по-особено внимание към френската технология в две области – развитие на химическата промишленост и електрификация на железниците (Gao, 2015: 138 – 140; Badel, 2010: 299).

През лятото на 1958 г. военни действия на КНР срещу силите на националистическото правителство на Чан Кайши довеждат до ново напрежение. Вашингтон заплашва да употреби ядрено оръжие, но същевременно убеждава Чан Кайши да декларира, че няма намерение да се опитва да си върне континентален Китай. Кризата бързо отшумява, но според Жорж-Анри Суту именно

тя стои в основата на съветско-китайския разрыв по-късно (Soutou, 2011: 507). Отношенията между Франция и Китай, от друга страна, охладняват, тъй като Пекин се обявява в подкрепа на антиколониалната борба на алжирския народ и признава самообявилото се на 22 септември 1958 г. Временно правителство на Алжирската република (Gao, 2015: 159) – недопустим акт на намеса във вътрешните дела на Париж, доколкото територията юридически все още е обвързана с метрополията.

С програмата „Големият скок напред“ през 1958 г. Пекин си навлича критиката на Москва, че не следва съветския модел на индустриализация. На свой ред, КНР обвинява СССР, че с политиката си на „мирно съвместно съществуване“ се отклонява идеологически от доктрината на Ленин и по думите на Жорж-Анри Суту умишлено предизвиква конфликта с Тайван и предсказуемата американска реакция, за да принуди Съветския съюз да заеме по-твърда позиция спрямо Запада. Другият мотив на Пекин в тази ситуация е демонстрацията на независимост спрямо Москва, ако може да се говори за негласна субординация в комунистическия свят, доколкото Мао се е съгласувал със Сталин във връзка с Корейската война, а за Тайван с Хрущов – не. СССР се въздържа от прокитайска позиция и в индийско-китайския конфликт през 1959 г. и се отказва от намерението си да достави прототип на ядрена бомба на КНР. През пролетта на 1960 г. на съвещание на 12-те управляващи комунистически партии в Букурещ съветската и китайската делегация се противопоставят яростно, вследствие на което Хрущов разпорежда отзоваването на всички съветски специалисти от Китай (Soutou, 2011: 510 – 515).

За разлика от Хрущов, който го разочарова с опитите си за затопляне на отношенията със САЩ, все по-силна симпатия у Мао Дзедун поражда линията на поведение на френския президент (от 1959) Шарл дьо Гол. През 1960 г. китайският ръководител споделя пред британския генерал Монтгомъри одобрението си за смелостта на френския лидер да се противопостави на САЩ, като отказва откриването на американска въздушна база във Франция и не допуска налагането на американско командване на френските сухопътни войски¹¹⁾ (Gao, 2015: 172). По-късно Дьо Гол ще обяви изтеглянето изцяло на Франция от военните структури на Атлантическия съюз (1966). Освен това президентът не крие негодуванието си от учредената с Ялтенската конференция система на биполярен свят, в който СССР и САЩ се съревновават за господство – борба, в която Европа и други региони биха могли да станат косвени жертви. Решението според него е постигане на разведряване чрез изграждането на многополюсен свят, в който малки и големи държави (в това число обединена Европа като трета, независима сила) ще създадат диалог и сътрудничество на базата на равноправието (Bozo, 2012: . 82, 94 – 96).

Концепциите на Шарл дьо Гол импонират на Мао, който по това време развива теорията за двете междинни зони. Едната обхваща развиващите се страни

в Азия, Африка и Латинска Америка, а другата – държавите от Общия пазар, Канада, Япония, Австралия и Нова Зеландия. В свои речи от края на 1963 – началото на 1964 г. той изтъква, че всички те, от двете зони, не желаят да бъдат подчинени нито на САЩ, нито на СССР, а при споменаването на Европейската икономическа общност я определя като „представлявана от Дьо Гол“. Като следствие от теорията на Мао страните в двете зони имат еднакви интереси и те трябва да се сближат, за да действат съвместно срещу американско-съветската хегемония¹²⁾ (Zhai, 2010: 190). С други думи, изявленията на китайския лидер внушават, че Франция и КНР трябва да предприемат постъпки за изграждане на геополитическо и стратегическо партньорство помежду си.

През 1962 г. алжирският проблем отпада. Търговските връзки изпреварват развитието на политическите отношения между Франция и Китай. През 1962 г. три делегации с китайски инженери и специалисти посещават Франция и разглеждат различни компании и предприятия. На първо време, най-силно изразен е интересът към авиацията, корабостроенето и химическата промишленост (Pechiney, Saint-Gobain, Air-Liquide, Sud-Aviation). През пролетта (27 април – 6 май) на 1963 г. група френски индустриалци заминават за Берн, за да се срещнат с намиращия се по това време в швейцарската столица китайски заместник-министър на външната търговия Лу Сючан. Пекин се старае да диверсифицира стокообмена след изострянето на отношенията със СССР¹³⁾, и разговорът за търсене на допълнителни възможности преминава в благоприятна атмосфера. Но Лу Сючан изтъква и политически аргумент: „Това, което много харесваме във Франция, е, че въпреки че е малка страна, тя отказва да допусне да стане нечий сателит“ (Badel, 2010: 317). Като продължение на срещата в Берн през септември 1963 г., делегация от френски производители, банкери и търговци посещават Китай. Техният престой също е използван за отправяне на политически послания – те са приети от премиера Джоу Енлай и външния министър Чън Ий, които засягат въпроса за нормализирането на политическите отношения. В търговски план спадът в годините на алжирската война се е отразил на френската позиция в международната конкуренция. Така през януари 1964 г. търговското бюро в Хонконг съобщава, че китайската машиностроителна корпорация е в делови контакти с 21 френски и 200 английски фирми (Gao, 2015: 182; Badel, 2010: 309, 314 – 317).

На дипломатическо равнище двете страни засягат отношенията между Франция и Китай на конференцията в Женева за неутралитета на Лаос (май 1961 – юли 1962), където са представени външните министри. През юни 1961 г. Чън Ий изразява пред Морис Кув дьо Мюрвил желание за активизиране на икономическите и културните връзки и внимава със споменаването на политическите и дипломатическите отношения, за да не постави Пекин в позиция на по-заинтересован. Френската реакция е съдържана – Кув дьо Мюрвил отбелязва, че стокообменът се развива добре, може да се набележат мерки за раз-

ширяване на културните връзки, а моментът за урегулиране на дипломатическите отношения още не е назрял. Но от 1962 г. генерал Шарл дьо Гол обмисля какъв подход да предприеме за признаването на КНР: „Има нещо ненормално във факта, че нямаме отношения с най-населената страна на света под предлог, че режимът ѝ не се харесва на американците“ (Vaïsse, 2009: 466¹⁴). В Китай той вижда значим и непренебрежим фактор, без който не може да бъде решен който и да е въпрос, свързан с която и да е държава в Азия (Gao, 2015: 177 – 178; Vaïsse, 2009: 465, 467).

Удобен повод се явява второто частно посещение на бившия премиер Едгар Фор в Китай (18 октомври – 5 ноември 1963 г.). Научавайки за него, френският президент го извиква и пише и подписва бележка, с която го упълномощава от негово име да води преговори за установяването на дипломатически отношения между Франция и КНР¹⁵). За да не могат САЩ да осуетят мисията, както в миналото са правили спънки, никой от правителството, парламента или журналистите не е уведомен. Нещо повече, за да не привлича внимание, Едгар Фор първо посещава Камбоджа, а след като напуска Пекин, се отправя към Рангун (дн. Янгон, столица на Мианмар), където изготвя доклад. След това заминава за Ню Делхи, където го предава на секретаря на френския посланик, който отлита със самолет за Париж, за да го предаде лично на Шарл дьо Гол. А самият Фор остава още две седмици в Индия¹⁶).

На първо място, преговарящите разглеждат техническите въпроси – откриване на търговски и културни представителства като прелюдия към постепенно дипломатическо урегулиране, или Франция се обръща към Китай с намерение да го признае, но Пекин поставя условия, или безусловно признаване. И двете страни предпочитат последния вариант, но остава проблемът със създаването на ситуация на „два Китая“, което е неприемливо и за Пекин, и за Тайван. Френските връзки с Тайван не се отличават с голяма активност, те са на ниво временен шарже д’афер, но все пак Париж не иска Франция да е тази, която да повдигне въпроса за скъсване на дипломатическите отношения. Едгар Фор обаче е убеден, че Тайван сам ще пристъпи към тази мярка след оповестяването на установяването на дипломатически отношения между Франция и КНР. След изтощителни преговори е постигнато следното решение: Франция ще признае КНР с негласното споразумение, че по смисъла си този акт приема легитимността на властта в Пекин като суверен на китайския народ (а това означава също КНР да заеме място в Съвета за сигурност на ООН), а Париж ще скъса отношенията с Тайван, след като Тайван скъса отношенията си с Франция (Gao, 2015: 189 – 203; Vaïsse, 2009: 466; Fardella & Ostermann & Kraus, 2015: 153– 155)¹⁷).

От съгласуването за преминаването на двустранните отношения на официално ниво печелят и Франция, и Китай. Пекин получава удовлетворението от нарушаването на политиката на изолация на КНР, наложена от САЩ, и

това от голяма западна сила, каквато е Франция. Париж отново демонстрира независимост спрямо Вашингтон и придобива съюзник в стратегията за изграждане на многополюсен свят. Не е за подценяване и разкриването на нови търговски възможности пред френската икономика (Albers, 2016: 27). На 27 януари 1964 г. в Париж и в Пекин е публикувано комюнике, в което се съобщава за установяването на дипломатически отношения между Франция и КНР, като в китайския вариант е добавено допълнение за правителството на КНР „като единствено легално правителство, представляващо целия китайски народ“. Значението на този акт е описано като „дипломатически ядрен взрив“ (Fardella & Ostermann & Kraus, 2015: 156)¹⁸⁾.

Още на 15 януари 1964 г., инструктиран от правителството си, френският посланик във Вашингтон Ерве Алфан предава сведението, че в следващите седмици предстои Франция да обяви установяването на дипломатически връзки с КНР. САЩ изпращат нота, с която обвиняват Париж, че с това си действие ще застраши интересите на „Свободния свят“ (в оригинал изразът е без кавички и е обединителен американски термин за държавите без комунистическо управление). В обратна нота Франция обявява, че признаването на Китай всъщност ще облагодияства сигурността и интересите на „Свободния свят“¹⁹⁾ (Fardella & Ostermann & Kraus, 2015: 193). В същия ден (15.01.) и френският посланик в Москва Морис Дьожан по инструкции уведомява за предстоящото установяване на дипломатически отношения с Китай. Съветската оценка е, че френското решение е „реалистично и разумно, вдъхновено от националните интереси... То отговаря на политиката на мирно съжителство и сътрудничество между държави с различни обществени системи...“, а след официалното комюнике съветската преса публикува одобрителни коментари (Gao, 2015: 215). В съветската реакция прозира усилието да бъде запазен започналият диалог между Париж и Москва, дори и неофициално ръководството в Кремъл да е недоволено.

Париж и Пекин акредитират френски и китайски шарже д'афер с уговорката до 3 месеца да разменят посланици, но на китайския шарже д'афер е разпоредено да остане да представлява интересите на Пекин, в случай че Париж не предприеме мерки по отношение на Тайван. Правителството на Чан Кайши е против ситуацията на „два Китая“, но по инструкции на САЩ не реагира на новината. На 10 февруари 1964 г. френското правителство нотифицира дипломатическото му представителство, че след признаването на КНР и пристигането на нейни представители оставането му в Париж става безпредметно. Така поставен, Тайван обявява, че скъсва дипломатическите си отношения с Франция и изтегля дипломатите си, последвано от същите стъпки от страна на Париж. На 27 май 1964 г. в Пекин като посланик пристига Люсиен Пей – бивш министър на образованието, а на 2 юни с.г. – генерал Хуан Джън в Париж²⁰⁾ (Gao, 2015: 209, 226, 229; Vaïsse, 2009: 468).

На 30 януари 1964 г. делегация на френското Национално събрание пристига на посещение в Китай. Мао Дзедун е нетърпелив и очаква примерът на Франция да бъде непосредствено последван от други западноевропейски държави (това ще стане едва след затоплянето на отношенията между САЩ и КНР в началото на 70-те г.), а пред депутатите той призовава Париж да действа в посока дистанцирането на държави, като Великобритания, Западна Германия, Белгия и Италия, от САЩ и така да стане възможно създаването на „Трети свят“ – от Лондон, Париж през Пекин до Токио. Що се отнася до другата приоритетна според Мао област в общите интереси – търговията, китайският лидер казва, че разбира, че ограниченията са импулсирани от Вашингтон, но разчита на разширяването и разнообразяването на стокообмена, тъй като Франция дотогава е доставяла главно брашно и зърно (Zhai, 2010: 193; Gao, 2015: 240).

През юли 1964 г. е открита френска търговска служба към посолството в Пекин, а през есента (5 – 25 септември) с.г. е организирана първата и мащабна френска техническа изложба в китайската столица²¹). 70 % от изложените стоки са изкупени. В доклад на посланика Люсиен Пей е описан негов разговор в Министерството на външната търговия, където му подчертават, че установяването на дипломатически отношения е в основата на интереса на китайските корпорации и че по политически причини Пекин отдава предпочитание на френските доставчици дори цените им да са малко по-високи от тези на конкурентите им. През 1964 и 1965 г. Китай изпраща над 200 делегации от различни икономически сфери, които да се запознаят с френския технически опит и да установят сътрудничество с френски предприятия. Увеличава се и броят на френските икономически мисии в Китай. Като резултат в началото на 1966 г. френското Министерство на външните работи отчита удвояване на стокообмена за периода 1961 – 1965 г. (100 млн. долара) и промяна на структурата на френския износ, като най-голям дял вече заемат промишлените стоки (при кредити с лихва 6 – 6,5 %) ²²). Франция става вторият западен търговски партньор след Великобритания, а с предвижданото либерализиране на 615 от 796 контингентирани позиции (т.е. рестрикциите във вноса) в търговията с Изтока, в т.ч. Китай, се очаква още по-голям подем. През 1966 г. Франция и Китай подписват Споразумение за въздухоплаване и транспорт, с което Франция става единствената западна страна с директна редовна самолетна линия до Китай. През същата година Париж и Пекин уговарят поредица съвместни технически изложения, както и планове за коопериране в корабостроенето, минното дело и нефтохимията. Докато Китай получава достъп до напреднала технология от Франция, Франция се радва на положителен търговски баланс (Albers, 2016: 28; Gao, 2015: 237 – 240; Zhai, 2010: 194; Vaïsse, 2009: 469).

През октомври 1964 г. е открит френски културен център с библиотека и кино зала, както и френско училище, а Люсиен Пей, като бивш министър на

образованието, набелязва амбициозна програма за разширяване на френското културно влияние – на първо място, чрез изучаването на френски език. В Китай пристигат около 50 преподаватели французи, над 100 китайци заминават да следват във Франция, а 21 френски студенти се преместват в Китай. Пекин обаче проявява по-голям интерес към научно-техническите достижения, докато достъпът на френските книги, кино, радио и телевизия по идеологически съображения е затруднен. На 1 октомври 1965 г. в Париж е подписан първият план за културен обмен. Люсиен Пей го оценява като скромнен, но все пак като пробив, тъй като е първият такъв на Китай със западна държава. Той счита, че колкото и да е малък предвиденият обмен на мисии, те ще бъдат много ценни в набирането на информация (Albers, 2016: 28; Gao, 2015: 240 – 244).

Колкото до политическия диалог, според Морис Ваис от февруари 1965 г. (когато ескалира Виетнамската война) той е затруднен (Vaïsse, 2009: 468). По поръчение на френския президент през август 1965 г. министърът на културата Андре Малро осъществява приятелско посещение в Китай²³⁾. В разговорите двете страни постигат съгласие, макар и с различни политически системи, да обединят усилията си в посока отслабването на американско-съветското господство и биполярния режим. Но Джоу Енлай отива още по-далеч с излагането на идеята, че ООН трябва изцяло да се реструктурира или да се създаде нова организация, в която да участват африканските и латиноамериканските държави (Gao, 2015: 233, 235), очевидно визирайки Съвета за сигурност, където те не са представени. Малро е приет и от президента Мао, на когото задава въпроси за развитието на страната (индустриализация, селско стопанство, ревизионизъм, т.е. китайските комунисти, които симпатизират на съветската политика), но въпреки ласкателствата²⁴⁾ получава стандартни отговори със слова, известни от многобройните му речи.²⁵⁾ По предложение на посланика Люсиен Пей, като застраховка от евентуален негативен ефект от гостуването на Шарл дьо Гол в СССР (20 юни – 1 юли 1966 г.), е отправена покана към Джоу Енлай за посещение във Франция и в отговор – насрещна покана към премиера Жорж Помпиду. Поради претоварената програма на двамата министър-председатели през същата година визитите са отложени и впоследствие не се осъществяват, тъй като избухва „Културната революция“ в Китай (Gao, 2015: 252 – 253).

Изправен пред заплахата да бъде свален от власт от опозицията, формирала се като реакция на негативите във вътрешен и международен план вследствие на крайно идеологизираната политика на китайския лидер (Soutou, 2011: 659), Мао предприема чистка под наименованието Велика пролетарска културна революция (август 1966 г.). Населението е увлечено в изкореняването на ревизионизма. Администрацията е подменена, а всички китайски посланици (с изключение на този в Египет) са отзовани, за да си направят критика за приписвания им буржоазен начин на живот и да се закълнат във вярност към

Културната революция. Улиците са обхванати от хаос, подпалени са посолствата на редица страни, пред френското посолство са разположени обидни и заплашителни плакати, в разрез с международното право е поругано гробище със загинали френски войници. Китайската преса подхваща агресивен тон спрямо „капиталистическа“ Франция, но Люсиен Пей докладва, че нито един китайски ръководител официално не се е изказвал срещу Франция. Политическите, търговските и културните контакти изпадат в пълен застой (Albers, 2016: 35 – 36; Gao, 2015: 254 – 270; Vaïsse, 2009: 469). Но Шарл дьо Гол не желае да загуби старателно изграденото стратегическо партньорство. В периода януари – юли 1968 г. той три пъти разговаря с изпълняващия длъжността китайски шарже д'афер, изпраща поздрави на Мао и Джоу Енлай и отправя послание, казвайки, че между двете страни няма затруднения и желае отношенията им да се развиват, независимо какво пишат френските медии за събитията в Китай (Fardella & Ostermann & Kraus, 2015: 203).

Военният конфликт във Виетнам се разраства (през 1968 г. са изпратени 570 000 американски войници – Vaïsse, 2009: 471) и близостта му буди опасения у китайското ръководство, а зачестяват и пограничните сблъсъци между СССР и КНР, което създава заплахата Пекин да бъде въввлечен във война на два фронта. В този смисъл, става наложително търсенето на съюзници и гаранции. В Париж отчитат промяната в публикациите на китайската преса: тя отново започва да изтъква независимата политика на Франция по отношение на САЩ и принадлежността ѝ към едната от формулираните от Мао „междинни зони“. Париж откликва на дискретното заявление и търговските и културните връзки се нормализират (Albers, 2016: 36 – 37; Gao, 2015: 271).

Малко преди да се оттегли от власт (април 1969 г.) ген. Шарл дьо Гол решава за френски посланик в Китай да назначи Етиен Мана – директор на дирекция „Азия – Океания“ във френското Министерство на външните работи. Президентът му дава следните инструкции: да полага грижи за добра търговска конюнктура с цел осигуряването на френския износ, най-вече на комплектни обекти, а не по-малко внимание да отделя и на културния обмен. В политически план новият посланик (първият от западна държава – Vaïsse, 2009: 469) трябва да подчертава независимата френска външна политика и необходимостта от редовни двустранни консултации по международните проблеми, а също така по подходящ начин да припомни някогашната покана за посещение към Джоу Енлай и да внуши, че Франция е напълно благосклонна да посрещне висш правителствен представител (Gao, 2015: 272 – 273). Малко след IX конгрес на ККП (април 1969 г.), който отчита успеха на Културната революция и я обявява за приключила, в Париж се завръща Хуан Джън – вторият китайски посланик в чужбина след отзоваването им (първият е в Албания), междувременно приет за член на ЦК на ККП. При представянето си във френското Министерство на външните работи китайският дипломат

декларира, че между двете страни няма противоречия, и предава желанието на правителството си за развитие на търговските и културните отношения (Albers, 2016: 38; Gao, 2015: 276).

През същата 1969 г. пограничните сблъсъци имат за резултат значителен брой жертви от СССР и КНР. Търсейки геополитически и стратегически партньорства, през декември 1969 г. Пекин дава да се разбере, че е отворен към перспективата за затопляне на отношенията с Вашингтон. Предвид глобалната си визия по същите съображения Америка откликва, а през юли 1971 г. държавният секретар Кисинджър и през февруари 1972 г. президентът Никсън неофициално посещават Китай (Soutou, 2011: 700, 735 – 738; Vaïsse, 2009: 473). Въпреки че двете страни се договарят на първо време да се концентрират върху нормализирането на връзките помежду си (скоро влязло в застой), а урегулирането на дипломатическите отношения да оставят за бъдещето (това ще стане през 1979 г.), стриктно следвалите американската политика западно-европейски държави се възползват от започналото затопляне, за да поставят началото на преговори, да признаят и установят отношения с Китай: Италия (1970), Белгия (1971), Люксембург (1972), ФРГ (1972), а Великобритания и Холандия издигат отношенията си с КНР на ниво посланик (1972) (Chenard, 2012: 22; Fardella & Ostermann & Kraus, 2015: 157). С други думи, от този момент нататък френската политика спрямо Китай се развива във все по-силно конкурентна среда.

Последното може да се види в данните за 1973 г., когато Франция е едва на 10-о място по обем на стокообмена във външната търговия с Китай (в низходящ ред след Япония, Хонконг, САЩ, ФРГ, Канада, Великобритания, Сингапур, СССР и Австралия) (Chenard, 2012: 64, 74). По отношение на обмена на хора и идеи (културна дипломация), който именно по това време Франция неотклонно застъпва в Съвещанието за сигурност и сътрудничество в Европа, през 1974 г. КНР е посетена от делегация от френски интелектуалци (сред които Юлия Кръстева)²⁶⁾. Ново, по-високо ниво на политическия диалог бележи първата официална визита на френски президент в Китай (11 – 14 септември 1973 г.) – първия държавник от голяма западна държава, макар здравословното му състояние вече да е влошено. Жорж Помпиду е посрещнат много по-сърдечно от Никсън, но в разговорите с Мао не се постига синхрон. Помпиду говори за разведряването, а китайският лидер се впуска в остра антисъветска реторика, с която френският президент не може да се солидаризира заради водената от Франция Източна политика²⁷⁾ (Vaïsse, 2009: 473).

Две години по-късно за първи път висш китайски държавник пристига във Франция на официално посещение²⁸⁾. По това време Джоу Енлай е вече много болен и в отговор на поканата за посещение във Франция пристига Дън Сяопин (12 – 17 май 1975 г.) – вицепремиер и изпълняващ длъжността министър-председател. От една страна, Дън желае да изрази благодарност за подкрепата

на Франция спрямо Китай на международната сцена от 1964 г. насетне, а от друга страна, да сравни социалното и икономическото развитие на Франция със спомените си от времето на престоя си през 20-те години. Гостът застъпва силни антихегемонистки чувства: той е убеден, че СССР и САЩ се въоръжават не с отбранителна, а с агресивна цел, че със сигурност в бъдеще ще избухне Трета световна война, защото притежава ли някой ядрено оръжие, в един момент ще се изкуши да го използва. Войната може да не започне скоро, да е примерно след 20 или 30 години. Френският президент Валери Жискар д'Естен опонира с аргумента, че след 20 – 30 г. Китай и обединена Европа ще бъдат световни сили, в които всеки ще се вслушва, но Дън остава песимист²⁹⁾. Дън Сяопин разглежда предприятия, вкл. за автомобилостроене, АЕЦ и дори ферма, към която проявява по-силен интерес, отколкото към Версай. Той е впечатлен от видяното, от достиженията в техниката и технологията и си дава сметка колко дълъг път има да извърви Китай, за да се модернизира. А след завръщането си в срещите си с чуждестранни делегации говори какви ползи биха имали от установяването на сътрудничество с Франция³⁰⁾.

През януари 1976 г. умира Джоу Енлай, а през септември с.г. – Мао Дзедун. Международната активност изпада в застой по време на вътрешнополитическите борби, в които успяват да се наложат Дън Сяопин и Хуа Гуофън. От 1978 г. е лансирана политика на стопански реформи в посока пазарна икономика и отваряне на страната към Запада и в литературата често се изтъква, че едва тогава настъпва същинският край на Културната революция. Същевременно, от гледна точка на стокообмена, от 1 януари 1975 г. влиза в сила решението Комисията на Общия пазар да води търговски преговори като единен контрагент, а не, както дотогава, всяка държава членка поотделно. Въпреки това правителствата продължават да търсят форми, чрез които да осигурят националните си политически и икономически интереси в Китай: спогодби за въздухо- и корабоплаването, двустранни комитети за икономическо сътрудничество, изложения и пр. Нещо повече, когато през 1979 г. КНР и Европейската общност преговарят за сключване на текстилно споразумение, Франция се противопоставя на големия внос от Китай в защита на своето производство, но изпада в изолация и е принудена да отстъпи. Но Париж не спира да си проправя свой път, като в края на 1978 г. подписва с Пекин дългосрочно споразумение за развитие на икономическите връзки и сътрудничеството, а през юли 1979 г. изпраща в КНР министър на индустрията Андре Жиро, който подписва споразумения за доставка на електроматериали, сътрудничество в електрониката и проучването на китайските петролни залежи (Chenard, 2012: 141, 223 – 228)³¹⁾.

Все пак, въпреки усилията и от двете страни, Франция изостава значително в сравнение със стокообмена между ФРГ и Китай. По думите на посланик Цай Фанбо проблемите са от структурен характер – изглежда, Париж не може да предложи богата износна листа с редовни и ритмични доставки, а се концен-

трира върху големи проекти, например при изграждане на комплектни обекти търговският баланс се активизира, а след приключването му се влошава (Fardella & Ostermann & Kraus, 2015: 88)³²⁾. Посланикът разкрива също, че от 1978 г. КНР установява със западноевропейските държави, и особено интензивно с Франция, обмен във военната област: размяна на делегации и посещения на военни министри и началник-щабовете, а също и покупки на конвенционални оръжия от тези страни (Fardella & Ostermann & Kraus, 2015: 224).

Франция си осигурява популяризирането на френската техническа мисъл и инженерингови достижения, а Китай получава още едно средство за достъп до напреднала западна технология чрез подписването през януари 1978 г. на първото помежду им научно-техническо споразумение³³⁾.

Архивните документи от 80-те години все още не са изцяло достъпни, затова отношенията между Франция и Китай през последното десетилетие на Студената война не са изследвани (Albers & Chen, 2017). Но от съществуващите податки може да се заключи, че в тези години Париж последователно се придържа към очертаната линия на поведение. През октомври 1980 г. президентът Валери Жискар д'Естен посещава КНР. В разговорите двете страни постигат съгласие за редовни консултации между министрите на външните работи, по-засилен пласмент на френска технология (уговорено е изграждането на 2 АЕЦ от Франция), както и разширяване на културния обмен чрез изпращането на повече китайски студенти във Франция и отварянето на френски университетски технологичен институт в Шанхай³⁴⁾. През същата година двете страни се споразумяват да разкрият свои консулства в Марсилия и Шанхай, което говори за сериозно увеличение на контактите във всички области. За това, че по-специално нарастват взаимодействията в културната и духовната сфера, може да се съди от сключеното през май 1983 г. споразумение за обмен в областта на радиото и телевизията³⁵⁾. Забелязва се и отварянето на Китай за френската кинематография, като през 1987 г. международно известният моделиер Пиер Карден (създал филиал в Китай в началото на десетилетието) уговаря гостуването на Ален Делон³⁶⁾.

През май 1983 г. президентът Франсоа Митеран също посещава Китай, придружен от делегация с френски предприемачи, тъй като акцент в 5-дневната му визита е да постигне по-нататъшен подем на икономическите връзки. Месец по-рано китайският министър на търговията Чън Мухуа е уговорил в Париж разширяването на френските доставки на зърно, но вниманието на Митеран е насочено към големите проекти – изграждане на комплектни обекти (вкл. още една АЕЦ), продажба на 2000 военни самолета „Мираж“ и др.³⁷⁾ (Godement & Serra, 2000: 8). През 1986 г. обемът на стокообмена достига 9,4 млрд. франка (около 1 342 857 143 долара³⁸⁾), а с финансови протоколи Франция отпуска на Китай кредити за закупуване на технологии, като през 1985 г. те са в размер на 1,7 млрд. франка (51 % от които за транспортни средства)

(Mengin, 2001: 100 – 101). Колкото до срещите на високо равнище, и Пекин се старае да отговаря на нивото, зададено от Париж – на официално посещение във Франция са премиерът Хуа Гуофън (1979), премиерът Джао Дзъян (1984), генералният секретар на ККП Ху Яобан (1986) и президентът на КНР Ли Сиенниен (1987) (Vaïsse, 2009: 478; Tan, 2009: 225). След репресиите на площад „Тянанмън“ през юни 1989 г. Франция замразява за няколко години отношенията си с Китай, прилагайки строго търговско ембарго (Vaïsse, 2009: 478 – 479).

С пълното признаване на Китайската народна република през 1964 г. Франция смело нарушава стереотипите на Студената война и предпоставя по-специалното отношение на Пекин³⁹⁾, независимо от сравнителното непостоянство в някои насоки на китайската вътрешна и външна политика. Общността във възгледите на ген. Шарл дьо Гол и Мао Дзедун, които презират господството на двуполусния модел, довежда до създаването на геополитическо и стратегическо партньорство, призвано да разбие оспорвания еталон. С течение на времето, най-вече с либерализирането на Китай след 1978 г., взаимното уважение и допълващите се интереси се изразяват в градиране на политическите, търговско-икономическите и културните връзки, прояви и обмен. Париж не успява да се наложи като най-голям вносител и не намира напълно комфортна среда за прокарването на своите духовни ценности, но в политически аспект Франция остава най-високо ценена измежду западните държави.

БЕЛЕЖКИ

1. Впечатлението на автора се основава върху изказванията на посланик Цай Фанбо (в периода 1964 – 1985 г. заема длъжностите първи секретар, съветник и министър-съветник в китайското посолство в Париж, а в периода 1990 – 1998 е посланик там) на конференцията на учени специалисти и бивши посланици в Палермо, Италия (29 юни – 1 юли 2012 г.), материалите от която са публикувани в сборник Fardella & Ostermann & Kraus, 2015. Народната мъдрост е цитирана в същото издание, р. 140. В тази връзка може да се посочи информация на Ан-Мари Брейди. В последните си дни (1962) Маня Рейс (известна също като Мария Аерова) – основател на американската комунистическа партия, преместила се в Москва и впоследствие в Пекин, където с всички сили съдейства на пропагандата и разпространението на идеологията, е посетена от Джоу Енлай. Високопоставеният политик, заместник-председател на Китайската комунистическа партия и министър-председател, седи цял следобед до леглото ѝ и разговаря с нея (Brady, 2003: 136).
2. Председател на Китайската комунистическа партия (ККП), 1943 – 1976 г.
3. Първи секретар на Централния секретариат на ККП (1956 – 1967), първи вицепремиер (1973 – 1980), зам.-председател на ККП (1977 – 1982).

4. Министър на външните работи (1958 – 1972).
5. Simone de Beauvoir. (1957). *La longue marche: Essai sur la Chine*. Paris: Gallimard. (490 p.)
6. Спомените на Едгар Фор са публикувани на електронната страница на асоциация „Едгар Фор“: <http://www.edgarfaure.fr/la-chine> (посетена на 06.12.2018 г.)
7. Edgar Faure. (1957) *Le serpent et la tortue. Les problèmes de la Chine Populaire*. Paris: Julliard. (239 p.)
8. <http://www.edgarfaure.fr/la-chine> (посетена на 06.12.2018 г.)
9. The Economic importance of the Abolition of Multilateral Differential Trade Controls against Communist China. CIA Intelligence Memorandum, 17 June 1957, p. 2. Available on <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP64-00014A000100170003-1.pdf> (посетен на 07.01.2019 г.)
10. Telegram From the Department of State to the Embassy in France, Washington, May 24, 1957. Foreign Relations of The United States, 1955 – 1957, Foreign Aid and Economic Defense Policy, Vol. X. Washington. United States Government Printing Office. 1989, p. 464.
11. През юли 1958 г. Великобритания и САЩ провеждат военна операция в Йордания и Ливан, без да се консултират с Франция и ползвайки американска база на нейна територия. За Шарл дьо Гол е неприемливо да няма контрол върху националната армия и военната инфраструктура, интегрирани в НАТО, но реално на разположение на САЩ. Заявлението на Мао трябва да се прецизира: през 1959 – 1960 г. френският президент изтегля френската средиземноморска флота от командването на НАТО, отказва разполагането на американски ядрени оръжия на френска територия, но без френски достъп до тях, и отказва да предостави френското въздушно пространство в обединената въздушна защита на НАТО (Bozo, 2012: 72, 76 – 77).
12. Mao Zedong on Diplomacy. Beijing. Foreign Languages Press. The Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China Party Literature Research Center of the Central Committee of the Communist Party of China. 1998, pp. 387 – 389.
13. Преди това, в края на март Лу Сючан е на официално 3-седмично посещение във Великобритания и след няколко дни в Берн заминава за няколкоседмично посещение в Холандия. Exploratory Talks with Mr. Lu. Newsletter from the delegate Anthony Dicks to the [American] Institute of current world affairs [NY], London, 14th July 1963. <https://www.icwa.org/anthony-r-dicks-newsletters/> (посетен на 06.12.2018 г.)
14. Цитат по Peyrefitte, A. (2002). *C'était de Gaulle*. Vol. 1. Paris: Fayard, 319 – 320.
15. Попитан за мнение, Е. Фор казва: „Вие вече дадохте толкова знаци за независимост спрямо американците, че един в повече или по-малко няма да има голямо значение“. <http://www.edgarfaure.fr/la-chine> (посетена на 06.12.2018 г.)

16. Ibid.
17. Rapport au général de Gaulle, Président de la République Française, de Edgar Faure, relatif à sa mission en Chine, le novembre 1963. Documents Diplomatiques Français 1963. Tome 2, 1 Juillet – 31 Décembre. P. Imprimerie Nationale, 2001, 469 – 478. Това е отстъпка, която Пекин съгласува единствено на Франция, при преговорите с други държави винаги поставя като условие първо да бъдат прекъснати отношенията с Тайван (Fardella & Ostermann & Kraus, 2015: 147).
18. <http://www.edgarfaure.fr/la-chine> (посетена на 06.12.2018 г.). „Когато говорим за британци, германци или французи, знаете, че или Дьо Гол го прави, или никой не го прави“. Изказване на Габриеле Менегати – първи секретар в Италианското посолство в Пекин (1971 – 1972), заемал други дипломатически постове и по-късно посланик в Китай (2003 – 2006) (Fardella & Ostermann & Kraus, 2015: 79).
19. Circular Telegram From the Department of State to the Embassy in France, Washington, January 18, 1964. Foreign Relations of The United States, 1964–1968, Vol. XXX, China. Washington. United States Government Printing Office. 1998, pp. 6 – 7.
20. <http://www.edgarfaure.fr/la-chine> (посетена на 06.12.2018 г.).
21. Инженерът и декораторът на монтажа са впечатлени от помагалите им китайски работници, „чиято старателност и още повече честност нямат нищо общо с тези на съветските работници, които са могли да преценят на Френското изложение в Москва през 1961 г. и които са били, според тях, повече от посредствени“ (Badel, L. (2010: 319). В свое приветствие Мао се обръща към френските организатори с похвала към ген. Дьо Гол заради речта му на 23 юли с.г., в която критикува Западна Германия, че следва твърде тясно американската политика (Zhai, 2010: 193).
22. Тъй като съществуват данни, че Япония прилага същия лихвен процент, вероятно няма да е грешно да се обобщи, че всички западноевропейски страни ползват такава ставка The China Trade Revisited. Newsletter from the delegate Anthony Dicks to the Institute of current world affairs, London, 9th March 1964. <https://www.icwa.org/anthony-r-dicks-newsletters/> (посетен на 06.12.2018 г.)
23. Изборът му е преценен много внимателно. Малро е приятел и съмишленник на ген. Дьо Гол, в младите си години участвал активно в леви каузи. В творчеството му на писател има трилогия, посветена на революционните движения в Азия. Последната част – „Съдбата на човека“ (1933), е вдъхновена от неуспешното комунистическо въстание в Шанхай през 1927 г. <https://bg.wikipedia.org>
24. В началото на разговора Малро заявява: „Много съм развълнуван днес да мога да седя редом с най-големия революционер на нашето време след Ленин“ (Andrieu, 1996: 51).

25. Оказва се, че Малро задава много нетактични въпроси, поради което отговорите на Мао стават все по-сухи и кратки. Китайският лидер се оживява единствено когато казва, че Франция и Китай могат да бъдат „приятели“ в борбата срещу „двойната хегемония на САЩ и СССР“. Във връзка с „ре-визионизма“ Мао изразява недоверието си към интелектуалците, вкл. писателите, което кара Малро временно да загуби дар слово (Andrieu, 1996).
26. France-Chine cinquante années clefs. В. „Експрес“: https://www.lexpress.fr/actualite/monde/asiel/la-chine-doit-encore-faire-rever-les-francais_1314642.html (посетен на 21.12.2018 г.)
27. 1973, M. Pompidou accueilli à Pékin comme un ami. Article paru dans Le Figaro du 12 septembre 1973. В. „Фигаро“: <http://www.lefigaro.fr/monfigaro/2014/01/06/10001-20140106ARTFIG00426-1973-m-pompidou-accueilli-a-pekin-comme-un-ami.php> (посетен на 21.12.2018 г.)
27. През 1974 г. посланикът Мана съобщава: „Китай – това е стара традиция – обича да посреща и обича други да го ухажват, но невинаги смята себе си задължен да връща визити. Той дължи десетки посещения на държавни глави, премиери или външни министри на чужди държави. Но случаят не е такъв за нашата страна“ (Albers, 2016: 90).
28. “Record of Conversation between French President Giscard d’Estaing and Vice Premier of the People’s Republic Deng Xiaoping: First Meeting”, May 13, 1975, History and Public Policy Program Digital Archive, Ministère des Affaires Etrangères, la Courneuve (MAE), Série Asie-Océanie, Soussérie Chine 1973 – 1980 (AO), 2174. Obtained and translated by Martin Albers. <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/118648>
30. Albers, M. Seeking Truth from Facts: Deng Xiaoping’s Visit to France in 1975. Cold War International History Project. Wilson Center. Nov 14, 2013, online publication <https://www.wilsoncenter.org/publication/seeking-truth-facts-deng-xiaopings-visit-to-france-1975> (посетен на 13.12.2018 г.)
31. Le voyage de m. Giraud en Chine. Pékin compensera-t-il l’abandon du projet d’achat d’une centrale nucléaire ?. Publié le 24 juillet 1979. – www.lemonde.fr/archives
32. Същата позиция застъпва Франсоаз Манжен, като цитира данни за по-късна година: през 1998 г. 59 % от френския износ се състои от промишлено оборудване и 29 % от въздушни и наземни транспортни средства (Mengin, 2001: 101 – 102).
33. Електронна база данни с двустранни спогодби на френското Министерство за Европа и на външните работи: https://basedoc.diplomatie.gouv.fr/exl-php/util/documents/accede_document.php?1545381903137 (посетен на 21.12.2018 г.)
34. Déclaration de M. Valéry Giscard d’Estaing, au retour de sa visite officielle en Chine, Aéroport de Roissy, mercredi 22 octobre 1980. <http://discours.vie-publique.fr/notices/807022100.html> (посетен на 21.12.2018 г.)

35. Електронна база данни с двустранни спогодби на френското Министерство за Европа и на външните работи: https://basedoc.diplomatie.gouv.fr/exl-php/recherche/mae_internet__traites (посетен на 21.12.2018 г.)
36. Pierre Cardin in China http://pierrecardin.com.cn/wordpress/?page_id=31&lang=en (посетен на 11.01.2019 г.)
37. French President Francois Mitterrand arrived in China today for... United Press International Archives, 3 May 1983. <https://www.upi.com/Archives/1983/05/03/French-President-Francois-Mitterrand-arrived-in-China-today-for/1627420782400/> (посетен на 21.12.2018 г.)
38. За изчисляване на курса е използван U.S. Dollar to French Franc Spot Exchange Rates for 1986 from the Bank of England <https://www.poundsterlinglive.com/bank-of-england-spot/historical-spot-exchange-rates/usd/USD-to-FRF-1986>
39. Споменът за този паметен пробив в статуквото се поддържа жив и днес, като на електронната страница на китайското Министерство на външните работи е отделено място и за неговия разказ: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zili_ao_665539/3602_665543/3604_665547/t18003.shtml. Вж. също: 60th Anniversary of the People's Republic of China. Key Foreign Policy Events http://www.china.org.cn/international/60znwj/node_7077065.htm (посетени на 06.12.2018 г.)

REFERENCES

- Albers, M. (2016). *Britain, France, West Germany and the People's Republic of China, 1969–1982: The European Dimension of China's Great Transition*. DOI: <http://dx.doi.org/10.1057/978-1-137-56567-9>. London: Palgrave Macmillan UK.
- Albers, M. & Chen, Zh. Zh. (2017). Introduction. *Cold War History Journal*, 17/2: Socialism, Capitalism and Sino-European Relations in the Deng Xiaoping Era (1978-1992), 115 – 119. DOI: <https://doi.org/10.1080/14682745.2017.1315937>.
- Andrieu, J. (1996). Mais que se sont dit Mao et Malraux? [Aux sources du maoïsme occidental]. *Perspectives Chinoises*, 37, 50 – 63. DOI: <https://doi.org/10.3406/perch.1996.2050>.
- Badel, L. (2010). *Diplomatie et grands contrats. L'Etat français et les marchés extérieurs au XXe siècle*. DOI: <https://doi.org/10.7202/1005831ar>. Paris: Publications de la Sorbonne.
- Bozo, Fr. (2012). *La politique étrangère de la France depuis 1945*. Paris: Flammarion.
- Brady, A.-M. (2003). *Making the Foreign Serve China: Managing Foreigners in the People's Republic*. Lanham-Boulder-New York-Toronto-Oxford: Rowman & Littlefield Publishers. 2003.
- Brødsgaard, K. E. & Rowinski, J. (2001). Diplomatic and Political Relations between Denmark and the People's Republic of China 1949 – 97.

- In: Brødsgaard, K. E. & Kirkebæk, M. (Eds.). *China and Denmark: Relations since 1674*. Copenhagen: Nordic Institute of Asian Studies Press.
- Chenard, M.-J. (2012). *The European Community's Opening to the People's Republic of China, 1969-1979: Internal Decision-Making on External Relations*. A thesis submitted to Department of International History for the degree of Doctor of Philosophy, The London School of Economics and Political Science, September 2012.
- Fardella, E., Ostermann, C.F. & Kraus, C. (2015). *Sino-European Relations During the Cold War and the Rise of a Multipolar World. A Critical Oral History*. Washington: Woodrow Wilson International Centers for Scholars.
- Gao, Jiayi. (2015). *Une diplomatie réaliste dans le cadre de la Guerre froide – nouvelle recherche sur l'histoire des relations sino-françaises (1949 – 1969)*. Histoire. Thèse de doctorat sous la direction de Zhihua Shen et de Olivier Wieviorka. École normale supérieure de Cachan – ENS Cachan.
- Godement, Fr. & Serra, R. (2000). French Policy towards China: a Redefinition. In: Neves, M. & Bridges, B. (Eds.) *Europe, China and the Two SARs: Towards a New Era*. DOI: 10.1057/9780230599314. London: Palgrave Macmillan UK.
- Huang, K. (2001). American business and the China trade embargo in the 1950s. *Essays in economic and business history* (Central Michigan University), 19, 33 – 48.
- Hughes, A. (2007). *France/China: Intercultural Imaginings*. Oxford: Routledge.
- Lardy, N. R. (1992). *Foreign Trade and Economic Reform in China 1978 – 1990*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mengin, Fr. (2001). La politique chinoise de la France. Du mythe de la relation privilégiée au syndrome de la normalisation. *Critique Internationale*, 12, 89 – 110. DOI: <https://doi.org/10.3917/cii.012.0089>.
- Pieragastini, St. (2017). A French University in China? The Forgotten History of Zhendan University. *Revue Outre-Mers*, 394 – 395, 85 – 103.
- Robin, Th. (2011). Berliet, un constructeur automobile français face au marché chinois (années 1950 – 1960). *Relations internationales*, PUF, 146, 43 – 58. DOI: <https://doi.org/10.3917/ri.146.0043>
- Robin, Th. (2013). Faut-il reconnaître la Chine rouge ? L'attitude de la France et de ses alliés anglais et américain (janvier 1949-janvier 1950). *Histoire@Politique. Politique, culture, société*, 19, 143 – 159. DOI: <https://doi.org/10.3917/hp.019.0011>.
- Romano, A. (2017). Waiting for de Gaulle: France's ten-year warm-up to recognizing the People's Republic of China. *Modern Asian*

- Studies* (Cambridge University Press), 51/1, 44 – 77. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0026749X16000330>.
- Soutou, G.-H. (2011). *La Guerre froide 1943 – 1990. Postface inédite*. Paris: Fayard/Pluriel.
- Tan, C. (2009). *Rise of the Asian Giants. The Dragon-Elephant Tango*. London-New York-Melbourne-Delhi. Anthem Press India.
- Väisse, M. (2009). *La puissance ou l'influence ? La France dans le monde depuis 1958*. Paris: Fayard.
- Werth, N. (2000). *History of the Soviet Union*. Sofia: Kama (In Bulgarian).
- Zhai, Q. (2010). Seeking a Multipolar World. China and de Gaulle's France. In: Nuenlist, Ch. & Locher, A. & Martin, G. (Eds.) *Globalizing de Gaulle: International Perspectives on French Foreign Policies, 1958 – 1969*. Lanham, MD: Lexington Books.

COLD WAR CHINESE POLICY OF FRANCE

Abstract. Through critical analysis of the existing publications, based on historical documents, and primary archives sources, printed memories and oral history this research explores how special the relationship between France and PRC during the Cold war was. The study discovers that Paris sought to promote its own foreign policy, ignoring the American blockage and due to the match with the Beijing anti-bipolar world stance it managed to engage a French-Chinese partnership that contested the core of the East-West division status quo and the intra-bloc subordination system. France became a major technology deliverer but never the most important one and its cultural diplomacy was embarrassed by the communist ideological distrust. Nonetheless, China has been grateful to the Western state that was the first to dare to fully recognize the PRC (1964) after the enforcement of the American isolation policy following the Korean War.

Keywords: Cold War; French-Chinese relations; independent foreign policy; national strategic interests

✉ **Dr. Irina Grigorova, Assist. Prof.**
ResearcherID O-7022-2019
Institute for Historical Studies
Bulgarian Academy of Sciences
52, Shipchenski prohod Blvd.
1113 Sofia, Bulgaria
E-mail: grigorova_irina@abv.bg